

de âlimlerin bu konudaki müsamahakâr tavrıyla bağdaşmaktadır. Onun, peygamberlerin bazı kulluk görevlerinde hataya düşebileceklerini kabul etmesine karşılık ashop arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda hiçbirinin hatasına hükmedilemeyeceğini ileri sürmesi tutarlı görünmemekte ve bu tutarsızlığın, Şi'a'nın aşırılığına karşı ashop savunma gayretinden kaynaklandığı kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, el-Mu'cemed ft usûli'd-dîn (nşr. Vedîî Zeydân Haddâd), Beyrut 1974, s. 19-26, 29-31, 34-44, 49-62, 70, 73, 82-86, 95-96, 101-102, 110-129, 132-134, 148-153, 160, 175-179, 186-190, 208-223, 231-232, 247, 258-259, 267, 271; İbn Ebû Ya'lâ, Tabakâtü'l-Hanâbile, II, 208-212, 226; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, el-Âvâşım (Tâlibî), s. 283, 285, 306; İbnü'l-Cevzî, Def'ü su'bheti't-teşbih, Dimaşk 1345, s. 5-9, 14, 22-25, 32, 42-44, 47, 54-55, 61-71, 75-76; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, X, 52; İbn Teymiyye, Mecmâ'u fetâvâ, VI, 54; a.m.lf., Der'ü te'ârûzi'l-'aql ve'n-nâkl (nşr. M. Reşad Sâlim), Riyad 1399/1979, I, 16, 103-104, 303, 347-348; II, 74-75, 244-245, 264; III, 72, 246, 323, 381; V, 35, 45, 237-238, 409-410; VI, 54, 207-209; VII, 34-35, 131-132, 442-443; VIII, 54-56, 348, 417, 435, 492; IX, 52, 395; Zehebî, A' lâmü'n-nübelâ, XVIII, 90-91; Safedî, el-Vâfi, III, 8; İbnü'l-İmâd, Şezerât, III, 307; M. Abdülkâdir Ebû Fâris, el-Kâdi Ebû Ya'lâ el-Ferrâ ve kitâbü-hû el-Ahkâmü's-sultânîyye, Beyrut 1403/1983, s. 129, 193-194, 251; Abdülkâdir Bedrân, el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, Beyrut, ts. (Dârü İhyâ'i't-türâsi'l-Arabî), s. 210, 231.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

EBÜ YA' LÂ el-MEVSİLİ

(أبو يعلى الموصلي)

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsenâ et-Temîmî el-Mevsilî (ö. 307/919)

Hadis âlimi.

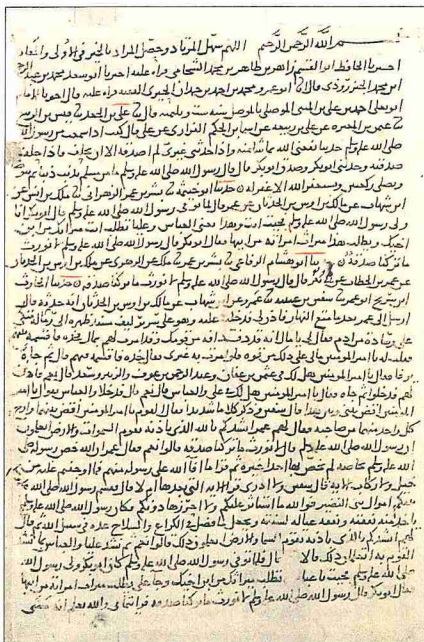
3 Şevval 210'da (17 Ocak 826) Musul'da doğdu. Babası Alî b. Müsenâ muhaddis, dayısı Muhammed b. Ahmed b. Ebû'l-Müsenâ hadis hâfızıydı. Kur'an öğreniminden sonra babasının ve dayısının yakın ilgisi sebebiyle tanınmış âlimlerle görüştü. Çok erken sayılabilecek bir yaşta hadis tahsili için ilim muhitlerini dolaşmaya başladı. Henüz on beş yaşında iken önce Bağdat'a, daha sonra Basra, Abadan, Ahvaz gibi şehirlere gitti. Bu sırada Ebû Zür'a er-Râzî ile arkadaş oldu. Ahmed b. Hanbel'le birlikte Alî b. Ca'd'dan hadis rivayet etti. Yahyâ b. Maîn, Alî b. Medîni, Osman b. Ebû Şeybe, Halife b. Hayyât, Ebû Hayseme Züheyr

b. Harb gibi muhaddislere talebe oldu. Buhârî ve Müslim gibi âlimlere yetiştiği halde onlardan rivayette bulunmamasını eksiklik sayanlara, bir önceki tabakaya mensup muhaddislere talebelik ettiği belirtilerek bunun bir kusur sayılamayacağı ifade edilmiştir. Kendisine de Nesâî, İbn Hibbân, Ebû'l-Feth el-Ezdî, Taberânî, Ebû Bekir Ahmed el-İsmâîlî, İbn Adî, İbnü's-Sünnî ve Ebû's-Şeyh gibi muhaddisler talebe oldular.

İbn Hibbân, Dârekutnî, Hâkim, Zehebî onun güvenilir bir âlim olduğunu söylemektedirler. Fıkıh ilmini İmam Ebû Yûsuf'un talebelerinden öğrendi ve Ebû Hanîfe'nin görüşlerini benimsedi. Hanefî fıkıhıyla bir hayli meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ebû Ali en-Nisâbü'rî, eğer Bişr b. Velîd el-Kindî'den Ebû Yûsuf'un kitaplarını okumakla zaman kaybetmeseydi onun Basra'da Süleyman b. Harb ve Ebû'l-Velîd et-Tayâlisî gibi büyük muhaddislerin seviyesine çıkabileceğini söylemektedir. Nesâî'den beş yaş büyük olan Ebû Ya'lâ'nın ona nisbetle daha kıdemli hocalara talebelik ettiği bilinmektedir.

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, 14 Cemâziyelevvel 307 (12 Ekim 919) Salı günü Musul'da vefat etti ve orada gömüldü. Şehir halkı dükkânlarını kapatarak onun cenazesine katıldı.

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin el-Müsned adlı eserinin zahriyesiyle ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 564)

Yumuşak huylu, sabırlı ve edep sahibi bir kimse olarak anılan Ebû Ya'lâ'nın hadis rivayetinde hiçbir madfî menfaat gözetmediği özellikle belirtilmektedir. İbn Adî, hiçbir müsnedi üstad huzurunda dinlemediği halde Ebû Ya'lâ'nın el-Müsned'ini sadece Allah rızası için hadis okutması sebebiyle dinlediğini söylemektedir. İbn Adî'nin onu tedlîs* yapmakla suçlaması doğru bulunmamış, fakat yalancı bir râvi sayılan Alî b. Muhammed ez-Zührî'nin kendisinden asılsız haberler rivayet etmesi sebebiyle eleştirilmiştir. Buna karşılık Ebû Ya'lâ'nın eserlerinde hadis diye uydurulmuş rivayetler bulunmadığı, başkasının ona asılsız rivayetler isnat etmesinden de sorumlu olmadığı ifade edilmiştir. Ebû Abdullah İbn Mende'nin babası İshak b. Muhammed'in, devrin âlimlerinin Ebû Ya'lâ'nın güvenilir ve sağlam bir muhaddis olduğunda fikir birliğine varması sebebiyle kendisinden hadis okumak üzere yanına geldiğini söylemesi onun çağdaşları arasındaki itibarını göstermektedir. Yaşadığı dönemde mezhepler arasındaki görüş ayrılıkları zaman zaman çekişmelere kadar varmış, fakat Ebû Ya'lâ bu tür olaylara karışmamıştır. Bazı mezheplerin aleyhinde ondan nakledilen görüşler ise doğru değildir.

Eserleri. 1. *el-Müsned*. Horasan yöresinde büyük rağbet gören eser İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî'nin (ö. 381/991) rivayetiyle gelmiştir. Ebû Amr b. Hamdân vasıtasıyla rivayet edilen nüsha ise muhtasardır. Eser Hz. Osman ve Saîd b. Zeyd dışındaki aşere-i mübeşşere'nin müsnedleriyle başlamaktadır. *el-Müsned*'de Hz. Peygamber'in hadisleri yanında sahâbeye ait bol miktarda haberler ve bazı hadis âlimlerince zayıf sayılan mürsel rivayetler de vardır. Eser Hüseyin Selîm Esed tarafından *Müsnedü Ebî Ya'îlâ el-Mevşilî* adıyla on üç cilt halinde yayımlanmıştır (Dimaşk-Beyrut 1404-1410/1984-1990). 7555 hadis ihtiva eden eserdeki hadislerin yedide biri, nâşirin tesbitlerine göre talebesi İbn Hibbân'ın *Şa-hîh*'inde mevcuttur. Nüreddin el-Heysemî, *Kütüb-i Sitte*'de bulunmadığı halde bu eserde yer alan rivayetleri (eserin zevâidini), *el-Mağşadü'l-âli fi zevâ'idü Ebî Ya'îlâ el-Mevşilî* adındaki eserinde bir araya getirmiştir. Bilinen tek nüshası Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (nr. 233) bulunan eser, Nâyif b. Hâşim ed-Daîs (Cidde 1402/1982) ve Seyyid Kisrevî Hasan (I-II, Beyrut 1413/1993) tarafından yayımlanmıştır. Ahmed b. Ebû Bekir el-Büsîrî (ö. 840/1436) Tayâlisî, Müsedded b. Müserhed, Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, İbn Ebû Ömer, İshak b. Râhûye, Ahmed b. Menî, Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, Abd b. Humeyd, Hâris b. Ebû Üsâme'nin müsnedleriyle birlikte Ebû Ya'îlâ'nın müsnedindeki zevâidi *İthâfû'l-hıyere bi-zevâ'idü'l-mesânîdî'l-aşere* (Brockelmann, *GAL*, II, 79-80; *Suppl.*, II, 72) adlı eserinde bir araya getirmiştir.

2. *el-Mu'cem*. Muhammed adını taşıyanları en başa almak suretiyle alfabetik olarak sıraladığı 330 kadar hocasından birer hadis rivayet ettiği eserde hocaları hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Kitap Hüseyin Selîm Esed tarafından yayımlanmıştır (Beyrut 1410/1989).

3. *el-Mefârid*. *el-Mefârid an Resûlillâh şallallahu aleyhi ve sellem* diye de anılan eser, kırk beş sahâbî ile on bir tâbiinin Hz. Peygamber'den tek başlarına (*ferd**) rivayet ettikleri muhtelif konulara dair 114 hadisi ihtiva etmekte olup Âbdullah b. Yûsuf el-Cüdey' tarafından yayımlanmıştır (Dâhiye 1405/1985).

Ebû Ya'îlâ el-Mevşilî'nin zühd ve *rikâk** konusunda eserleri olduğu da söylenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsnedü Ebî Ya'îlâ el-Mevşilî (nşr. Hüseyin Selîm Esed), Dimaşk 1404-10/1984-90, I, nâşirin mukaddimesi; İbn Abdülhâdî, *Tabakâtü'ulemâ'i'l-hadîs* (nşr. Ekrem el-Büşî), Beyrut 1409/1989; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 174-182; a.m.f., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 707-708; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 377; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 306; *Keşfü'z-zunûn*, I, 6, 557; II, 1679; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetraf*, s. 71; Dihlevî, *Bustânü'l-muhaddîsin*, s. 77-78; Brockelmann, *GAL*, II, 79-80; *Suppl.*, II, 72; Sezgin, *GAS*, I, 170-171.

MÜCTEBA UĞUR

EBÜ YEZİD en-NÜKKÂRÎ

(أبو يزيد النكاري)

Ebû Yezîd Mahled b. Keydâd el-Yefrenî ez-Zenâti en-Nükkârî
(ö. 336/947)

İbâziyye'nin Nükkâr koluna mensup olan ve Kuzey Afrika'da Fâtîmî hânedanını kuruluş dönemlerinde ciddi şekilde sarsan Hâricî reisi.

Babası Kastîliye bölgesindeki Tûzer (Takyûs) şehrinde yaşayan Zenâtelî Berberî bir tâcir, annesi Tedmeketli Sebîke adlı bir câriye idi. Ebû Yezîd, babasının Sudan'a göç etmesi üzerine burada muhtemelen 270 (883) yılı dolaylarında doğdu. İbâziyye inancı çerçevesinde gördüğü öğrenimden sonra Tâhert'te sıbyan mektebinde hocalık yaptı. O sıralarda Nükkâriyye'nin reisi olan Ebû Ammâr Abdülhamîd el-A'mâ'ya katıldı. Ubeydullah el-Mehdî'nin Mağrib'in doğusunda İfrîkiyye'de yeni bir Şîî devleti kurması üzerine Tûzer'e geçti, orada 316'da (928) Fâtîmî idaresi aleyhinde propagandaya başlayarak halkı "emir bi'l-ma'rûf, nehiy ani'l-münker'e" çağırdı ve Şî'a karşı cihada davet etti. Daha sonra Evrâs dağına giderek Benû Kemlân'ın Hevâre kabilesi mensupları arasında çok sayıda sağlam taraftar kazandı. Hatta Nükkârîler'in imamı Ebû Ammâr reisliği ona devretti. O sıralarda altmış yaşlarında olan Ebû Yezîd, giriştiği faaliyetler sonucunda Tûzer'de hapsedildi. Bunu duyan Ebû Ammâr, kırk kadar adamı ile bir gece hapishaneyi basarak onu kurtardı ve birlikte Sümâta'ya gittiler. Ebû Yezîd burada bir yıl kaldıktan sonra tekrar Evrâs'a döndü. Elinde asâsı, sırtında abâsı, başında sarığı ve boynunda tesbihi ile halkı devamlı olarak isyana çağırarak Ebû Yezîd, 332 (943) yılında Kâim-Biemrillâh'ın hilâfeti sırasında isyanını başlattı. Önce Begâye ve Kastîliye'yi muha-

sara etti; Tebisse ve Mermâcenne'yi ele geçirdi. Burada kendisine meşhur eşeği hediye edildi ve o tarihten sonra "sâhibü'l-himâr" lakabıyla tanındı. Ardından sırasıyla Urbus (8 Ağustos 944) ve Bâce'yi (5 Eylül 944) aldı. 15 Ekim 944'te Kayrevan'a girdi ve şehrin kumandanı Halîl b. İshak ile Kadı Ahmed b. Bahr'ın boyunlarını vurdurdu. Kayrevan'ın Sünnî halkı ve hatta Mâlikî fakihleri, Ebû Yezîd bir İbâzî olmasına rağmen, Kâim'in Şîî inancı ve Fâtîmîler'in Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer'e ta'netmeleri yüzünden ona yardım ederek Kayrevan'ın zaptı sırasında tam bir destek sağladılar (İbn İzârî, I, 217-218; İdrîs İmâdüddin, s. 294-295). Ancak bir süre sonra âsilerin aşırı hareketleri ve haraç istemeleri halkın kendilerinden soğumasına sebep oldu. Diğer taraftan Ebû Yezîd'in, faaliyetine başlarken yaşadığı sade ve zâhidâne hayatı terk edip Kayrevan'da gösterişli bir hayat sürdürmeye başlaması adamlarının da kendisinden uzaklaşmalarına yol açtı.

Yezîd, Yûnus, Eyyûb ve Fazl adlarındaki dört oğlundan ikisini Kayrevan'da bırakan Ebû Yezîd, Mehdiye'yi ele geçirmek üzere harekete geçti. Şehre 35 km. mesafedeki İhvân mevkiinde Kâim'in kumandanı Meysûr'u 2 Kasım 944 tarihinde hezimete uğrattı ve onu öldürerek başını Kayrevan'a gönderdi. Mehdiye'ye yaklaşıncâ Kâim-Biemrillâh şehrin etrafına hendekler kazılmasını emretti. Ebû Yezîd 21 Ocak 945'te şiddetli bir hücumla taarruza geçti ve şehri kuşattı. Ancak bundan bir sonuç alamayınca 30 Ocak 945'te Mehdiye'den 11 km. uzaklıktaki Ternût'a döndü. Ebû Yezîd bunu takip eden aylarda Mehdiye'ye üç defa daha taarruz da bulduysa da başarısız olmadı ve pek çok askerini kaybetti. Ancak bu hücumlar 25 Haziran 945'te ve bundan on yedi gün sonra tekrar vuku buldu. Bu sonuncu hücumda Ebû Yezîd hayatını zor kurtardı ve Eylül 945'te Kayrevan'a döndü. Ebû Ammâr'ın sert ikazı üzerine yaşadığı lüks hayattan tövbe ederek eski sade ve zâhidâne hayatına döneceğine söz verdi. Kayrevan halkı onun eski haline döndüğünü görünce tekrar etrafında toplandı.

Ebû Yezîd bu defa Tunus üzerine, Kâim de Bâce'ye birer ordu gönderdiler. Her iki yerde çarpışmalar oldu ve Tunus birkaç defa el değiştirdi. 15 Ekim 945 tarihinde Kâim'in kuvvetleri Ebû Yezîd'in adamlarını Tunus'tan sürerek büyük bir kısmını öldürdüler. Bunun üzerine Ebû